

DE RIVIERVISSER

A photograph showing two fishermen on a boat. The fisherman in the foreground is wearing a blue and yellow jacket and is focused on handling a green corrugated hose. The fisherman in the background is wearing a grey and orange jacket and is looking down at a net. The background shows a body of water and a cloudy sky.

KENNISCENTRUM

IMMATERIEEL

ERFGOED

NEDERLAND

BEHEERDER VAN
EEN ONDERWATER-
WERELD

INHOUDSOPGAVE

De riviervisser: beheerder van een onderwaterwereld	3
Rivieren in Nederland: een veranderend landschap	5
> Het leven in de rivier	5
> Van vissen voor consumptie tot beheer	5
> Verstoringen door de mens	6
Rivier vissers doen mee aan beheer	8
> Visserijkennis	8
> Monitoren en beheren	9
> Beheer van uitheemse soorten	10
> Ondersteuning van inheemse soorten	10
Uitdagingen en kansen	12
> Beheer van invasieve exoten	12
> Erkenning van visserijkennis	12
Verschuivende typen riviervisserij	13
Per seizoen	15

Uitgave van Kenniscentrum Immaterieel Erfgoed Nederland (KIEN).

**KENNISCENTRUM
IMMATERIEEL
ERFGOED
NEDERLAND**

KIEN coördineert sinds 2012 de implementatie van het 2003 UNESCO Verdrag in Nederland. KIEN helpt beoefenaars van immaterieel erfgoed met het borgen (ontwikkelen, promoten, doorgeven) van hun immaterieel erfgoed, onder andere door de Inventaris Immaterieel Erfgoed Nederland. Daarnaast werkt KIEN aan kennisontwikkeling ten behoeve van de praktijk van borging van immaterieel erfgoed.

De riviervisser: beheerder van een onderwaterwereld

Nederland is een waterrijk land. Rivieren stromen, meanderen en vertakken zich her en der door het land en monden uit in de zee. Al eeuwenlang zijn er op de rivieren vissers actief om in hun levensonderhoud te voorzien. Met de visvangst voorzien de vissers niet alleen in de vraag naar vis voor consumptie, maar tegenwoordig dragen ze ook bij aan het behoud van een evenwichtige onderwaterwereld. Waren er in vroeger eeuwen honderden rivier vissers, vandaag de dag zijn er nog slechts drie rivier vissers (families) actief. Sinds 2021 staat riviervisserij op de Inventaris Immaterieel Erfgoed Nederland. De riviervisserij wordt in Nederland op fulltime basis nog door een drietal (familie)bedrijven uitgeoefend. Een van de laatste riviervisserijbedrijven van Nederland is dat van de familie Komen uit Terwolde. Frans Komen & Zn. Visserijen is in 1975 opgericht door Frans (zie afbeelding p.

4) en Paula Komen. Hun zoon, Frans Komen junior, maakt sinds 2000 deel uit van het bedrijf. De Komens dragen als rivier vissers op verschillende manieren bij aan het beheer van het onderwaterleven in ons land. Dit doen ze in opdracht van verschillende partijen, zoals adviesbureaus, onderzoeksinstituten en de Nederlandse overheid. De vissers vangen bijvoorbeeld invasieve exoten, dragen bij aan ecologisch onderzoek en helpen paling over migratiebarrières, zoals stuwen en gemalen, om ze naar de zee te laten trekken.

Rivier vissers spelen op die manier een rol in het beheer en behoud van een evenwichtige onderwaterwereld. Toch is dit bij veel mensen nog niet bekend. Deze brochure beschrijft daarom hoe de riviervisserij bijdraagt aan het behoud van de biodiversiteit in het Nederlandse rivierenlandschap.

Afbeelding 1. Riviervisserij. Foto: Frank Komen & Zn. Visserijen / KIEN / Michael Rhebergen.

Riviervisserij in de Inventaris Immaterieel Erfgoed Nederland

Riviervisserij is sinds 2021 bijgeschreven in de Inventaris Immaterieel Erfgoed Nederland. De **Inventaris Immaterieel Erfgoed Nederland** bevat immaterieel erfgoed waarvan de erfgoedgemeenschap, groep of

individueel een borgingsplan heeft geschreven om het erfgoed toekomst te geven. Dit plan is getoetst door een onafhankelijke toetsingscommissie. De erfgoedzorg wordt periodiek geëvalueerd.

Wat is immaterieel erfgoed?

Immaterieel erfgoed is levend erfgoed. Naar het Unesco Verdrag inzake de bescherming van immaterieel erfgoed is immaterieel erfgoed verdeeld in vijf domeinen: festiviteiten, rituelen, sociale praktijken; spreken, zingen en vertellen; uitvoerende kunsten; traditioneel vakmanschap/ambachten; kennis en gebruiken rondom natuur en universum. Immaterieel erfgoed geeft beoefe-

naars een gevoel van identiteit en continuïteit. Het erfgoed wordt steeds opnieuw vormgegeven in samenhang met maatschappelijke veranderingen en in interactie met de sociale omgeving en van generatie op generatie doorgegeven. Immaterieel erfgoed is continu onderhevig aan culturele dynamiek. Om in de toekomst te kunnen blijven bestaan, zal het moeten meebewegen

met de tijd, in wisselwerking met maatschappelijke tendensen. Dat is niet altijd even makkelijk. In het huidige tijdsgewricht hebben we te maken met zorgen over milieu en klimaat, waardoor de verduurzaming van onze levensstijl hoog op de agenda staat. Dat betreft ook ons immaterieel erfgoed.

Rivieren in Nederland: een veranderend landschap

Het leven in de rivier

In de Nederlandse rivierendelta stromen drie grote rivieren: de Maas, de Rijn en de Schelde. De rivieren zijn honderden kilometers lang en in ons land monden ze uit in de Noordzee of het IJsselmeer. De rivieren – en hun vele vertakkingen – huisvesten veel plant- en diersoorten. Verschillende amfibieën, zoogdieren, vissen, vogels en insecten zijn afhankelijk van het rivierenlandschap.

In de Nederlandse rivieren komen ruim zestig verschillende vissoorten voor. Elke soort verkiest een ander leefgebied, bijvoorbeeld op basis van de stroomsnelheid, de mate van begroeiing of het bodemtype. De riviervissen zijn onderdeel van een groter ecosysteem met vele plant- en diersoorten. Zo vormen vissen en kreeftachtigen een voedselbron voor andere dieren, zoals zoogdieren, vogels en grotere vissen. En natuurlijk genieten ook mensen weleens van een riviervis, zoals een forel of snoekbaars.

Rivier vissers: van vissen voor consumptie tot beheer

Van oudsher vissen mensen in de rivieren. Tot halverwege de vorige eeuw voorzien rivier vissers de inwoners van hun dorp of stad van verschillende soorten vis. Daarna bereiken de visvangsten een breder publiek. Via visafslagen wordt rivier vis verkocht aan handelaren in het binnen- en buitenland. De handel in vis vindt het hele jaar door plaats.

Vanaf omstreeks 1950 daalt het aantal rivier vissers. Dit heeft verschillende redenen. Vanaf de jaren vijftig raken de rivieren zo vervuild dat de rivier vis niet meer verhandeld kan worden. Vanaf de jaren zeventig wordt het rivier water weer schoner en verbetert de kwaliteit van de vis. Toch blijft het aantal

rievissers dan nog afnemen, onder andere vanwege de introductie van wet- en regelgeving die de vissers beperken (zie kader p. 6). Door deze regelingen kunnen veel rivier vissers niet voldoende inkomsten genereren om van te leven. Veelal met pijn in hun vissershart zijn zij genoodzaakt om te stoppen met de visserij. Van de honderden rivier vissers die Nederland in het verleden rijk was, is er tegenwoordig nog maar een drietal fulltime visserijbedrijven actief. Daarnaast vissen er parttime nog enkele vissers op de rivieren met beroepsvistuingen.

Frans Komen heeft zijn visserijbedrijf financieel gezond weten te houden, samen met zijn vrouw en zoon. Dat is gelukt dankzij de tijdige verwerving van oude zakelijke visrechten. Deze visrechten geven de familie de mogelijkheid om in bepaalde delen van de Boven-Rijn, de Waal, de Nederrijn, de Lek en de Maas op schubvis te vissen. Veel andere rivier vissers moesten noodgedwongen stoppen, omdat ze geheel afhankelijk waren van het vissen op aal.

Sinds een aantal jaar vormen ook beheer- en onderzoeksopdrachten in het rivierenlandschap een inkomstenbron voor de familie Komen. *‘Voorheen visten we veelal op de rivier voor consumptie en was er sprake van enkele onderzoeksopdrachten. Na het visverbod in 2011 kwamen er snel meer opdrachten. En nu doen we heel veel onderzoeksprojecten,’* vertelt Frans Komen senior. De Komens voeren deze projecten uit voor verschillende organisaties in het hele land: *‘Er zijn dermate weinig bedrijven die dat nog kunnen, dat ze ons van Roodeschool tot Maastricht nodig hebben.’*

Wet- en regelgeving rondom riviervisserij

Splitsing visrechten

In 1972 zijn de visrechten voor staatswateren gesplitst ten behoeve van de sportvisserij. Sinds de splitsing geldt er een onderscheid tussen aalvisrechten en schubvisrechten. De aalvisrechten zijn voorbehouden aan de beroepsvissers, de schubvisrechten aan de sportvissers. Door de splitsing mogen rivier vissers alleen nog op aal (paling) vissen.

Aalbeheerplan

In 2009 is het aalbeheerplan in Nederland geïntroduceerd als maatregel voor het herstel van de Europese aalbestand. Tot op heden mag er van september tot december niet meer op paling worden gevestigd voor consumptiedoelinden in verband met de trek van de schieralen.

Visverbod dioxinegebieden

In 2011 is in de Visserijwet een visverbod vastgelegd voor wateren die dioxine bevatten. In deze zgn. dioxinegebieden (waaronder de grote rivieren) is het verboden te vissen met een vistuig dat in hoofdzaak wordt gebruikt of is bestemd voor de vangst van aal of Chinese wolhandkrab.

Verstoringen door de mens

In de loop van de jaren is het ecosysteem in de rivieren verstoord geraakt. Veelal is dit het gevolg van menselijk handelen. Diverse ingrepen hebben de biodiversiteit van de onderwaterwereld negatief beïnvloed. Allereerst worden inheemse soorten weggeconcentreerd door invasieve exoten (kader rechts). Voorbeelden hiervan zijn de Chinese wolhandkrabben en Amerikaanse rivierkreeften. Deze twee soorten hebben zich na de opening van het Rhein-Main-Donaukanaal in 1992 over West-Europa verspreid. Invasieve exoten kunnen zich gedragen als predatoren of bijvoorbeeld parasieten en ziektes introduceren. Hierdoor vormen deze invasieve exoten een bedreiging voor inheemse soorten en dus voor de biodiversiteit. Dit is duidelijk te zien bij de Amerikaanse rivierkreeften. Zij eten waterplanten, maar ook dierlijk voedsel in de vorm van slakken, ongewervelden, kuit en larven. Ze zijn in sommige delen van Nederland een ware plaag. Door hun graaf- en vraatgedrag brengen ze schade toe aan de oevers en het waterleven. Dat is slecht voor de waterveiligheid, waterkwaliteit en biodiversiteit. De Unie van Waterschappen wil de uitheemse rivierkreeften daarom tot een beheersbare populatie teruggebracht zien.

Een ander probleem is dat trekvissen worden verstoord in hun trek. Bouwwerken – zoals dijken, stuwdammen, gemalen en waterkrachtcentrales – vormen in rivieren barrières voor de vissen die naar zee willen trekken, zoals de paling. Vaak lukt het trekvissen niet om ongedeed langs een barrière te komen. Soms raken vissen zo ernstig verwond dat ze de passage niet overleven. In Nederland zijn er meer dan 15.000 bouwwerken die de trek van vissen belemmeren.

Een laatste verstoring van het ecosysteem is de watervervuiling door schadelijke stoffen, zoals dioxines. Dioxines zijn chemische verbindingen die giftig kunnen zijn voor het onderwaterleven. In Nederland komen deze chemische stoffen vooral uit waterzuiveringsinstallaties en van industrieën die in de jaren vijftig en zestig ongezuiverde, dioxine bevattende afvalstoffen loosden in het milieu. De chemische stoffen binden aan de rivierklei en vervuilen zo het water en onderwaterleven.

'Watervervuiling en bodemvervuiling hebben invloed op de visstand en met de visstand ook op andere organismen.' stelt Fabrice Ottburg, onderzoeker aan Wageningen Environmental Research (WENR). *'Zo eten kuikens van visetende watervogels, zoals visdieffjes en zwarte sterns, in hun eerste levensfase vaak insecten en stappen ze naarmate ze groter worden over*

op vis. Als er geen vis is, heeft dit ook gevolgen voor de levensvatbaarheid van visetende watervogels.' Hoewel er inmiddels maatregelen zijn getroffen om waterverontreiniging tegen te gaan, zijn er ook tegenwoordig nog sporen van vervuiling vindbaar.

Afbeelding 3. Riviervisserij. Foto: Frank Komen & Zn. Visserijen / KIEN / Michael Rhebergen.

Exotische en inheemse soorten

Inheemse soorten. Een soort is inheems in Nederland als deze hier van nature voorkomt. Inheemse soorten zijn vaak goed aangepast aan het hier bestaande ecosysteem. Een voorbeeld van een inheemse soort is de paling (zie kader 5).

Exotische soorten. Een soort is exoot of uitheems in Nederland, als deze hier niet van nature voorkomt. Exoten komen in vreemde gebieden terecht door menselijk toedoen. Exoten overleven niet altijd in het nieuwe leefgebied, maar soms gedijen ze er juist heel goed.

Invasieve exoten. Een exoot is invasief wanneer deze heel goed kan overleven in een nieuw leefgebied en zich er zo succesvol kan voortplanten dat hij andere soorten verdringt. Invasieve exoten kunnen hierdoor een bedreiging vormen voor de biodiversiteit.

Unielijst invasieve exoten. De Europese Unie hanteert deze lijst met invasieve exoten. Wanneer een organisme op deze lijst staat, zijn EU-lidstaten verplicht om er maatregelen tegen te nemen, zodat invasieve exoten onder controle blijven. Zo wordt voorkomen dat er te veel van deze soorten bij komen en inheemse soorten decimeren.

Rivier vissers doen mee aan beheer

Rivier vissers bevissen, beheren en monitoren de rivieren en vaak ook andere binnenwateren. De laatste twee activiteiten doen zij in opdracht van verschillende organisaties, zoals adviesbureaus, onderzoeksinstituten, waterleidingmaatschappijen en de Nederlandse overheid. *'Voor een beroepsvisser is het altijd belangrijk geweest om zijn visgebied in goede conditie te houden. Een beroepsvisser is altijd al een natuurbeheerder geweest,'* vertelt Norbert Jeronimus van Duurzame Palingsector Nederland (DUPAN). *'Vroeger deden de beroepsvissers dat naar eigen inzicht en behoeften. Tegenwoordig worden ze ook door andere partijen ingeschakeld om aan natuurbeheer te doen, door Paling over de Dijk bijvoorbeeld, of verichten ze onderzoek in opdracht van Wageningen Universiteit & Research.'*

De beroepsrivier vissers Komen vinden het ook belangrijk om hun visgebieden in goede conditie te houden: *'Wij zijn de eersten die belang hebben bij het in stand houden van een heel goede inheemse vispopulatie, omdat we daar financieel van afhankelijk zijn. Wij hebben er belang bij dat er een heel goede aalstand en schubvisstand is,'* stelt Frans Komen senior. Ook benadrukt hij trots de kleine ecologische voetafdruk waarmee de Komens rivier vis voor consumptie vangen: *'Er is toch niets mooiers dan dat je in je eigen land zeer eivitrijk voedsel kunt vangen zonder het milieu te belasten? En de vangst blijft in het land. Als ik geen vis vang, dan komt die uit het buitenland.'* Het duurzaam vissen en het beheren van de rivieren draagt niet alleen bij aan het behoud van biodiversiteit, maar is ook relevant voor het in stand houden van de kennis en het ambacht van de rivier visserij en daarmee voor de voedselvoorziening van de mens. Met de rivier visserij vallen verschillende belangen samen.

Visserijkennis

Rivier vissers moeten behalve vaardig zijn in de visserij ook kennis hebben van het ecosysteem. Wanneer moeten ze ingrijpen, en hoe? Deze visserijkennis is door rivier vissers veelal vergaard in de praktijk. Ze hebben het vak geleerd van hun voorgangers en hun ervaring en kennis is verbonden met de wateren waarin zij vissen. Rivier vissers weten veel over het leven onder water. Zij zijn immers jaar in, jaar uit en tijdens alle seizoenen op het water te vinden. Vaak wel vijf etmalen achter elkaar. Niemand anders beleeft de rivieren zo intens. Norbert Jeronimus van DUPAN erkent de visserijkennis van de rivier vissers: *'Beroepsvissers zijn de ogen en oren op het water. Die zien hoe het met de visstand gaat, die zien hoe het met de natuur gaat.'*

Deze praktijk kennis is ook van belang voor een succesvolle vangst. *'Je moet weten hoe de vis trekt, in welke periode en op welke plekken deze te vangen is. Voor elke visserijvorm moet je weten hoe het water in elkaar zit,'* stelt Frans Komen senior. Om het water te leren kennen, verdiepen de Komens zich onder andere in het water- en het bodemtype van de wateren waarin zij vissen. Het goed leren kennen van een gebied kost veel tijd: *'Dat kan soms wel meerdere jaren duren,'* vertelt Frans Komen junior.

Onder de visserijkennis valt ook de kennis van de materialen die de rivier vissers gebruiken. Het bepalen van het soort vistuig is een belangrijk onderdeel van de visserij. De meest gebruikte zijn fuiken, staand wantnetten, zegens en stroomaggregaten. De vissers maken gebruik van diverse netten met verschillende maas- en ringgroottes, waar ze een keuze uit maken afhankelijk van de soort en het formaat van de te vangen vis. Hoe groter de maaswijdte of ontsnapingsringen in netten, hoe

groter de gevangen vis. Zo wordt selectief op een specifieke soort gevestigd met beperking van bijvangst ('discards').

Monitoren en beheren

Rivier vissers monitoren de rivieren tegenwoordig in opdracht van het Rijk en onderzoeksinstituten zoals Wageningen University & Research. Bij de monitoring worden vissen en schaaldieren over het algemeen gevangen, geteld, gemeten en vervolgens weer in het water teruggezet. In het geval van opdrachten tot beheersing van invasieve exoten worden de dieren niet teruggezet. De Nederlandse overheid beschouwt de beroepsvisserij, waaronder de rivier visserij, als een hulpmiddel bij het beheren van de Amerikaanse rivier kreeftenplag. *'Rivier vissers worden ingeschakeld omdat zij de juiste vismaterialen en visrechten hebben,'* vertelt Fabrice Ottburg van de WENR. Norbert Jeronimus vult aan: *'Beroepsvissers worden ingeschakeld omdat die weten hoe je dit moet aanpakken. Duizenden kreeften uit het water halen is nu eenmaal geen karwei voor een sportvisser.'* Het onderzoek naar de Amerikaanse rivier kreeft is een project van de WENR en de Good Fish Foundation, een privaat eorganisatie die zich inzet voor vis die onder goed beheer wordt gevangen of gekweekt, en wordt gefinancierd door de Nederlandse overheid.

Rivier vissers Komen doen mee aan het onderzoek naar Amerikaanse rivier kreeften. Zij zien de effecten van de kreeften door heel Nederland. Met name de rode en de gestreepte

Afbeelding 4. Schietfuiken worden ingezet tijdens monitoring op de Boven-Rijn. Foto: familie Komen.

Amerikaanse rivier kreeften zijn niet geliefd. *'De kreeften maken holen tot anderhalve meter diep. Het zand uit die holen maakt de watergangen minder diep. Ze maken ook holen in rivieroeveren, waardoor trekkers die daar rijden de grond in zakken. Kades en oevers worden instabiel. En dijken, dat is ook een probleem,'* vertelt Frans Komen senior. Hij en zijn zoon vangen de Amerikaanse rivier kreeften met schietfuiken, ook op de wateren waar zij het aalvisrecht hebben. *'De vangst is het meest succesvol als het warm is, dan worden de rivier kreeften actief. Als het warm is, dan lopen ze in de fuiken,'* vertelt Frans Komen junior. De gevangen kreeften worden ten behoeve van onderzoek door de vissers geteld, en vervolgens op de markt verhandeld. Bij een hoge kreeftenstand neemt de visstand over het algemeen af.

'Rivier vissers worden ingeschakeld omdat zij de juiste vismaterialen en visrechten hebben.'

FABRICE OTTBURG
WENR

Beheer van uitheemse soorten

Vader en zoon Komen vissen ook op invasieve exoten, zoals de Amerikaanse hondsvissen en de zonnebaars. Dit doen zij in opdracht van ecologische adviesbureaus, waarvoor zij sinds de jaren tachtig werkzaamheden uitvoeren waarvoor zij bij uitstek de kennis en het materiaal hebben. De Amerikaanse hondsvissen komt hier al meer dan honderd jaar voor. Vermoedelijk is de bontgekleurde zonnebaars door vijvereigenaren in de natuur vrijgelaten. *'Zonnebaars predeert op eieren en larven van amfibiesoorten, zoals salamanders en kikkers, en (zeldzame) libellen. Zowel de hondsvissen als de zonnebaars kunnen goed tegen een hoge zuurgraad en komen massaal voor in wateren in veen- en heidegebieden,'* vertelt Frans Komen junior.

De invasieve exoten worden door de Komens weggevangen uit zowel de publieke als particuliere wateren. Hierbij maken zij gebruik van een stroomaggregaat. Elektrovissers is een selectieve vorm van visserij. Wanneer ze er speciaal voor deze exoten op uit trekken, vangen ze soms op een dag wel duizenden zonnebaarsen. Een deel van de zonnebaarsen gaat naar dieren tuinen. Daar dienen de vissen als voedsel voor andere dieren.

Ondersteunen van inheemse soorten: Paling over de Dijk

Rivier vissers zetten zich ook in om schieralen (geslachtsrijpe paling) te ondersteunen in hun trek naar de Sargassozee (zie kader p. 11). Op de plekken waar schieralen in hun trek door een barrière worden belemmerd, schieten de vissers te hulp. Als de vissers dit niet doen, raakt een gedeelte van de aalen door de barrière gewond. De verwondingen in waterkrachtcentrales of gemalen kunnen zo ernstig zijn dat de paling sterft als zogenoemde 'knakaal'. De rivier vissers vangen de schieralen met hokfuiken aan de ene kant van

de barrière en zetten ze er aan de andere kant weer uit.

De rivier vissers ondersteunen de paling in opdracht van de stichting Duurzame Palingsector Nederland (DUPAN) met het project Paling over de Dijk, dat in 2013 van start is gegaan. Norbert Jeronimus (DUPAN) licht het project toe: *'Zolang de migratiebarrières niet visvriendelijk zijn, en de palingen die niet zelf kunnen passeren, moet je ze eroverheen helpen.'*

NORBERT JERONIMUS
DUPAN

die daar zwemmen in groten getale kunt vangen en veilig kunt overzetten.' Tijdens de trek van de paling, van september tot en met december, worden beroepsvissers ingezet om schieralen te ondersteunen.

Naast beroepsvissers zijn er ook sportvissers die op paling kunnen vissen. *'Een sportvisser mag geen gebruik maken van beroepsvistuigen waarmee je grote hoeveelheden paling kunt vangen. Een beroepsvisser creëert een stelsel van geleidenetten en fuiken waarmee je 24/7 vis levend en ongeschonden kunt vangen. Dat is echt het werk van beroepsvissers. Een beroepsvisser weet precies waar je een paling het best kunt vangen en hoe je het water zo moet afzetten dat je de meeste vissen voor de barrière weg kunt halen. Ze hebben kennis die is overgegaan van generatie op generatie, en vaak honderden jaren teruggaat.'*

Vader en zoon Komen zetten sinds de start van het project palingen over bij de waterkrachtcentrale van Vattenfall in Maurik. Om veel palingen over de barrière te kunnen helpen, maken de rivier vissers gebruik van hun visserij kennis en uiteenlopende materialen. Zo vissen de Komens met grote hokfuiken. Deze fuiken laten ze tijdens de trekperiode tussen september en december in het

water staan. De netten worden meestal twee keer per week geleegd. Hoe vaak dit precies gebeurt, is afhankelijk van de maanstand en het weer. *'Acht dagen na volle maan is de visserij het meest succesvol,'* stelt Frans Komen junior. *'Als nachtdier is de paling voornamelijk actief wanneer het donker is. Op de achtste nacht na volle maan is het buiten het donkerst en is een paling dus het meest actief.'* Ook weten de vissers dat de waterafvoer invloed heeft op de activiteit van de paling. *'In "dik" ofwel troebel water is de paling actiever, evenals bij temperatuurschommelingen en bepaalde windrichtingen.'*

Per visdag vangen vader en zoon gemiddeld 375 kilo schieraal. Dit komt neer op gemiddeld 260 palingen. Bij de stuw en waterkrachtcentrale in Maurik is vanaf 2013 tot 2023 circa 45.000 kilo schieraal tijdens de trek overgezet. Omdat een vrouwjesaal wel een miljoen eieren kan leggen, redden de rivier vissers zo jaarlijks ook vele miljoenen toekomstige palingen.

Afbeelding 5. Frans Komen junior spuit nabij Maurik hokfuiken schoon voor het werk ten behoeve van Paling over de Dijk. Foto: Fabrice Ottburg.

Paling

De paling leeft al miljoenen jaren in de Europese wateren. De paling (aal) is een trekvis en leidt een mysterieus leven. Nog niet alles van het palingleven is bekend. Vermoedelijk worden palinglarven geboren in de Sargassozee, nabij de Bermudadriehoek, hier zesduizend kilometer vandaan. In de zee groeien de larven op tot glasaal. Na een tot twee jaar trekken de aaltjes met de warme Golfstroom terug naar de Europese binnenwateren. Hier groeien de aaltjes in 5 tot 25 jaar op tot volwassen, geslachtsrijpe palingen (schieralen). Als schieralen trekken de palingen vervolgens via rivieren en kanalen terug naar de Sargassozee. Op deze plek paait de paling en leggen de vrouwjes eieren. Vervolgens sterft de volwassen paling.

Afbeelding 6. Frans Komen jr. zet palingen over bij de waterkrachtcentrale van Vattenfall in Maurik. Foto: Anouck Fietje.

Uitdagingen en kansen

Rivier vissers spelen, zo zagen we, een waardevolle rol in het beheren en onderzoeken van het onderwaterleven. Hun activiteiten worden - naar hun mening - onnodig ingeperkt door regelgeving.

Beheer van invasieve exoten

'Chinese wolhandkrabben eten waterplanten, kuit en jonge vis. De toename van krabben is explosief te noemen. In de Boven-Rijn werden in

2020 in zestien visdagen 260.000 krabben geteld. Een bijkomend nadeel van krabben is de vernieling van visnetten en aanvreting van vis in de netten,' vertelt Frans senior. Hij neemt een groot aantal krabben waar in de wateren waar hij vist, zoals in Maurik. *'In 2013 ben ik daar gaan vissen. Toen*

ving ik 500 kilo wolhandkrab. Daar is, meen ik, tot 2019 ieder jaar 500 kilo bijgekomen. Dus tegen het eind ving ik zo'n beetje

4000 kilo.' De rivier vissers moeten de krabben weer terugzetten in het water vanwege het visverbod in de dioxinegebieden. De onderzoeks-ontheffing voorziet namelijk uitsluitend in de vangst van schieraal. De overige vis dient direct teruggeplaatst te worden. Eenzelfde verhaal geldt voor de meerval. 'De meerval is een toppredator en tast weliswaar de vis- en watervogelstand aan, maar is tot op heden nog beschermd.'

De rivier vissers zien kansen in meer beheerpraktijken, met name als het gaat om de invasieve exoten zoals de Chinese wolhandkrab, de Amerikaanse Rivierkreeften en in de toekomst mogelijk ook de meerval. *'Bij het wegvangen van wolhandkrabben zou de natuur gebaat zijn,'* stelt

Frans Komen senior. Hij geeft een vergelijking met de krabbensituatie in het IJsselmeer. Daar geldt het visverbod in dioxinegebieden niet en mag er wel op de krab worden gevist: *'Daar wordt dermate effectief op de wolhandkrab gevist, dat je in de IJssel beperkt krab ziet.'* De wolhandkrabben worden voor een aantrekkelijke prijs op de markt verkocht.

Erkenning van visserij kennis

Tot op heden wordt beleid voornamelijk gebaseerd op wetenschappelijk onderzoek. Dit is bijvoorbeeld het geval bij de wetenschappelijke monitoring van de paling. *'Langs de kust vindt glasaalmonitoring plaats. Hoe het echter verder gaat met de glasaal nadat deze het zoete water heeft bereikt, is niet goed bekend. Welk percentage van de glasaal bereikt bijvoorbeeld de paaigronden en slaagt erin zich voort te planten?'* wil Fabrice Ottburg graag weten. Om een gedegen, wetenschappelijk onderbouwde uitspraak over de palingstand te kunnen doen, is er volgens hem meer onderzoek nodig.

'Langs de kust vindt glasaalmonitoring plaats. Hoe het echter verder gaat met de glasaal nadat deze het zoete water heeft bereikt, is niet goed bekend.'

FABRICE OTTBURG
WENR

jaren dat we in Maurik visten ging het om een paar ton. De laatste jaren vangen wij zes tot zeven ton schieraal. Momenteel is de aalstand in de Duitse en Nederlandse Rijn op een ongekend hoog niveau en draagt die waarschijnlijk mede bij aan de achteruitgang van de stand van andere inheemse vissoorten.'

Afbeelding 7. Riviervisserij. Foto: Frank Komen & Zn. Visserijen / KIEN / Michael Rhebergen.

Verschillende typen riviervisserij

Om zo duurzaam en effectief mogelijk te vissen, gebruiken de vissers verschillende soorten vistuig. De vistuigen die de familie Komen het meest gebruikt zijn fuiken, staand wantnetten, zegens en elektro-visaparatuur.

<p>Fuikenvisserij</p> <p>Fuiken zijn langwerpige, in een punt toelopende visnetten voorzien van hoepels. Om het terugzwemmen te voorkomen is de binnenzijde voorzien van (in grootte afnemende) kelen. Door een of twee vleugels (leinetten) aan de fuik te bevestigen, zwemt de vis in de fuik. De fuikenvisserij kent stokfuiken, hokfuiken en aan elkaar gekoppelde fuiken, de zogenaamde schietuiken. Fuiken zijn er in verschillende groottes. De fuikenvisserij wordt ingezet bij het vissen op paling en onderzoeksdoeleinden.</p>	<p>Standaardwantsvisserij</p> <p>Standaard wantnetten zijn dunne, een- of meerwandige netwerken die verticaal op de bodem staan. De vis wordt gevangen als deze hierin verstrikt raakt. Afhankelijk van de maaaswijdte en netinstelling kan hiermee gericht op een gewenste vissoort worden gevist. De standaardwantsvisserij wordt op de rivieren ingezet voor de vangst van consumptieviss (snoekbaars, snoek, baars, blankvoorn en brasem).</p>
<p>Zegenvisserij</p> <p>Een zegen is een groot en smal net waarmee vis met een omtrekkende sleepbeweging wordt ingesloten. De zegen is aan de bovenzijde voorzien van kurken en aan de onderzijde van zegenstenen. De zegenvisserij wordt onder andere ingezet bij het vissen op pootvis (die elders wordt uitgezet), afvissingen (in vijvers) en onderzoek naar de visstand.</p>	<p>Elektrovisserij</p> <p>Met een aggregaat wordt gelijkstroom door het water gevoerd. Vissen worden hierdoor aangetrokken door de pluspool (anode) in de vorm van een schepnet. De vis blijft onbeschadigd. De elektrovisserij wordt ingezet bij de palingvisserij, visstandonderzoek en afvissingen.</p>

Per seizoen

Seizoen	Landschap	Wat doet het dier	Wat doet de erfgoedbeoefenaar
Winter	Een koude omgevingstemperatuur zorgt voor koud water.	Vis concentreert zich in diepere waterlagen. De bijvangst is minder kwetsbaar en kan onbeschadigd worden teruggezet.	Staande nettenvisserij voor consumptie. Zegenvisserij op pootvis voor de uitzet ten behoeve van visstandherstel. Afvissingen met de zegen in combinatie met elektrovisserij in het geval een waterbeheerder water- of kunstwerken renoveert of aanlegt.
Lente/zomer	De omgevingstemperatuur wordt warmer. Hierdoor warmt ook het water op.	Glasaal trekt in de lente vanuit zee de rivieren op. Bij warmte zijn vissen actiever.	Palingvisserij voor consumptie met fuiken en stroomaggregaat. Vistandonderzoek met schietfuiken en zalmfuiken.
Herfst	De omgevings- en watertemperatuur dalen.	Wanneer het water afkoelt, wordt geslachtsrijpe paling actief. Vanaf medio augustus trekt deze schieraal naar de Sargassozee om zich voort te planten.	Het overzetten van paling bij barrières in de rivier en vistandonderzoek met hokfuiken en zalmfuiken.
Jaarrond			Individuele meet- en onderzoeksopdrachten en vismonitoring. Onderhoud schip, boten en materiaal. Repareren vistuigen ('boeten').

Afbeelding 8. Riviervisserij. Foto: Frank Komen & Zn. Visserijen / KIEN / Michael Rhebergen.

In het kort

De riviervisser vist niet alleen op consumptievvis voor vandaag, maar zorgt ook voor de visstand van morgen. In opdracht van ecologische adviesbureaus, onderzoekinstellingen en het Rijk vissen ze om het leven van de onderwaterwereld te beheren en te monitoren. Vader en zoon Komen doen dit door ecologisch onderzoek uit te voeren, invasieve soorten weg te vangen en door trekkende palingen over barrières heen te helpen. Zij zien kansen in meer natuur- en de waterbeheertaken. Graag zouden zij effectief op invasieve exoten, zoals de Chinese wolhandkrab, willen vissen. Ook zouden de vissers willen dat hun waarnemingen benut worden door andere partijen, vooral door beleidsmakers. Want, zo stellen de vissers, actief visstandbeheer is bevorderlijk voor het behoud van de biodiversiteit.

De riviervissers zien kansen in meer beheerpraktijken, met name als het gaat om de invasieve exoten. Ook zouden ze hun praktijkkennis meer erkend en benut willen zien door andere partijen, zoals door beleidsmakers.

COLOFON

'De riviervisser. Beheerder van een onderwaterwereld' is een uitgave van KIEN, 2023.

KIEN maakt deel uit van het Nederlands Openlucht-museum, Hoeflerlaan 4, 6818 SG Arnhem.
+31 (0)26 3576 113
info@immaterieelerfgoed.nl
www.immaterieelerfgoed.nl

Voor hun medewerking aan deze brochure danken wij in het bijzonder een aantal mensen. Zij zijn eind 2022 en/of begin 2023 geïnterviewd.

Frans Komen & Zn. Visserijen

Frans Komen sr.

Paula Komen

Frans Komen jr.

Stichting Duurzame Palingsector Nederland (DUPAN)

Norbert Jeronimus

Wageningen University & Research

Fabrice Ottburg, onderzoeker bij Wageningen Environmental Research (WENR).

Literatuur

Unielijst invasieve exoten (ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit). ([link](#))

De laatste riviervissers, Michael Rhebergen, 2022, uitgeverij Blauwdruk, ISBN 9789492474537

Auteur

Anouck Fietje

Redactie

Jet Bakels

Koen Arts

Tekstredactie

M. den Ouden

Beeldmateriaal

Anouck Fietje

Fabrice Ottburg

Frans Komen & Zn. Visserijen

Michael Rhebergen

KIEN

Vormgeving

KIEN

Afbeeldingen omslag: Riviervisserij. Foto: Frank Komen & Zn. Visserijen / KIEN / Michael Rhebergen.